

VII. POLICIJOS ISTORIJA

POLICIJOS SPAUDA LIETUVOJE 1920–1940 METAIS

Prof. dr. Eugenijus Palskys

Lietuvos teisės akademija, Baudžiamojo proceso katedra,
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 46 39
Elektroninis paštas bpk@lta.lt

Pateikta 2000 m. sausio 26 d.

Parengta spausdinti 2000 m. balandžio 26 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės akademijos Valstybinio valdymo fakulteto Administracinės teisės katedros vedėjas
doc. dr. A. Dziewgailis ir Policijos fakulteto dekanas dr. P. Ancelis*

S a n t r a u k a

Pirmosiomis policijos kūrimosi dienomis į policiją atėję dirbti žmonės buvo menkai pasirengę policijos tarnybai. 1926 m. „Policija“ rašė, kad į policiją stojo kas norėjo ir buvo priimami, nes rinktis nebuvo iš ko. Ir geros valios bei gerų norų žmonės ne ką galėjo nuveikti, nes buvo nepatyrę, prastai išmanė policijos darbą, buvo menkai išsimokslinę ar net bemoksliai. Padėtis šiek tiek pagerėjo 1922–1923 m. įsteigus policijos mokyklą. Tačiau policijos tarnautojų, baigusių aukštąjį mokslą, autoriaus duomenimis, 1931 m. buvo tik 0,5 proc., 1934 m. – 2,0, 1937 m. – 3,6 proc. Aukštosios policijos mokyklos tarpukario Lietuvoje iš viso nebuvo. Todėl savo profesionalumą, kultūrinį ir intelektualinį išprusimą policijos darbuotojai lavindavo tarnybos ir kitose vietose savišvietos, saviugdos bei savimokos būdais. Čia labai didelę reikšmę turėjo policijos spauda ir kitokia literatūra. Straipsnyje chronologine seka nušviečiama policijos spauda Lietuvoje 1920–1940 m., pateikiamas analitinis paskirų policijos leidinių ir kai kurių norminių aktų įvertinimas, aptariami kiti su policijos spauda glaudžiai susiję teisės leidiniai. Išsamus tokių šaltinių studijavimas turėjo neabejotiną postūmį bendram profesiniam ir kultūriniam policijos pareigūnų lygiui kelti, būtinoms policininko savybėms ugdyti.

1918–1919 m., kuriantis Lietuvos policijai (o tai buvo be galo sunkus ir sudėtingas procesas), mažai kas galvojo apie policijai skirtos literatūros leidimą. Pasitenkinta atskirų įstatymų, instrukcijų, cirkuliarų (aplinkraščių), įsakymų, taisyklių skelbimu. Visą tą norminę medžiagą, pavyzdžiui, 1920 m. Milicijos įstatymą, policijos spauda galima vadinti tik santykinai. Tačiau bent trumpa jos analizė gali būti vertinga norint pajusti aprašomo laikmečio dvasią ir suprasti, kokiomis sąlygomis pradėjo dirbti ir dirbo Lietuvos policija, kokios buvo prielaidos ir būtinybė policijos literatūrai leisti. Tik trečiojo dešimtmečio pradžioje, toliau tvarkant praktinius policijos organizavimo ir veiklos klausimus, sisteminant ir plėtojant nusikaltėlių sekimo, registravimo ir išaiškinimo darbą, pasirodė pirmieji periodiniai leidiniai ir kitokia literatūra, skirta policijos tarnautojams mokslinti, supažindinti su naujausiais moksliniais nusikaltėlių sekimo būdais, skleisti sukauptą patirtį, aiškinti kriminalistikos bei kitų teisės ir technikos mokslų galimybes atskleidžiant nusikaltimus ir propaguoti jų laimėjimus.

Tokios literatūros svarba ugdant policijos darbuotojų profesionalumą, jų savišvietą ir savimoką buvo didžiulė. Ne visi turėjo galimybę baigti policijos mokyklą arba kokius nors kursus, todėl „skaityba neretai daugeliui policijos tarnautojų buvo beveik vienintelė mokymosi

priemonė” [1, p. 376]*. Tačiau iki trečiojo dešimtmečio pradžios policijos ir apskritai teisės literatūros lietuvių kalba beveik nebuvo. Teturėtas 1919 m. Teisingumo ministerijos išleistas rusų Baudžiamojo statuto vertimas. 1922 m. pradėjęs eiti Lietuvos teisininkų draugijos laikraštis “Teisė” rašė: “Jeigu ligi šiol nepasirodė rimtesnių ir platesnių lietuvių kalba rašytų veikalų ir vadovėlių iš teisės srities, tai juk beveik tą patį apsieiškimą mes matome ir kitose mokslo srityse: matematikoj, medicinoj, gamtamoksly, filosofijoj ir t.t. Priežastis aiški: tokiems reikalams ligi šiol nebuvo iš niekur jokio reikalavimo... Tik susikūrus Lietuvoje aukštajai mokyklai ir padidėjus inteligentijos skaičiui, susidarys palanki dirva ir atsiras net būtino reikalo rašyti ir leisti originaliniai mokslo veikalai ir tyrinėjimai” [2, p. 37].

Žinoma, tikėtis, kad iš karto bus pradėti leisti policijai skirti dideli “originaliniai mokslo veikalai” buvo nerealu. Tam trūko lėšų, nebuvo tinkamos leidybos bazės, pasirengusių tyrinėtojų, pagaliau ką tik susikūrusiai policijai pirmaisiais veiklos metais labiau rūpėjo neatidėliotini praktiškieji darbai. Buvo pasirinkta kita išeitis. 1922 m. rugsėjo mėnesį Piliečių apsaugos departamento direktoriaus J. Navako ir Trakų apskrities viršininko B. Stosiūno iniciatyva pradėtas leisti policijai skirtas periodinis leidinys – mėnesinis laikraštis “Milicijos žinios”.

Leidinio paskirtis gerai nusakyta redakcijos įžangos žodyje: “Dabartinė Lietuvos milicijos darbuotė rodo, kad milicija vis tik nėra tinkamai pasiruošusi savo darbui... Dabartiniu momentu visuomenė jau reikalauja iš milicijos daug daugiau, negu prieš porą metų... Mūsų milicija iki šiol per menkai aprūpinta ir per mažai išlavinta. Kad pagerinus tuo ir kitu žvilgsniu milicijos padėtį ... leidžiamas ir šisai laikraštis” [3, p. 2].

Jame buvo skelbiami policijos veiklą reglamentuojantys įstatymai, Vidaus reikalų ministerijos įsakymai, instrukcijos, aplinkraščiai ir kiti būtini tarnybai norminiai dokumentai, nusikalstamumo statistikos duomenys, žinios apie įvairius nusikaltimus ir kitokius atsitikimus Lietuvoje. Be to, jame spausdinta aktualių straipsnių apie sunkų ir pavojingą milicijos darbą, jos vietą tarp kitų valstybės institucijų, milicijos tarnautojų pareigas ir atsakomybę, jų mokslinimą, auklėjimą, dorovinį ugdymą, fizinį grūdinimą ir kt. “Milicijos žiniose” buvo nuolatinis skyrelis “Iš milicijos darbuotės”, kuriame pateikdavo įdomesnių kriminalinių įvykių, painesnių nusikaltimų aprašymų. Jais siekta informuoti milicijos darbuotojus apie praktikoje taikytus nusikaltimų išaiškinimo bei nusikaltėlių susekimo būdus, kad “mūsų milicija galėtų tiksliai susipažinti su kovos metodais, kad geriau sektųsi piktadariai gaudyti” [4, p. 13]. Šiame leidinyje paskelbti ir pirmieji Lietuvos teisės literatūroje kriminalistikos ir operatyvinės paieškos darbai bei vieni pirmųjų kriminologijos ir baudžiamosios teisės straipsnių. “Milicijos žinios” ėjo iki 1923 m. gegužės mėn. Iš viso išleista devyni numeriai. Neparėmus valstybei, leidžiant privačiomis ir visuomenės labdaros lėšomis, šio laikraščio leidyba nutrūko.

Panašaus pobūdžio leidinys Lietuvos policijai buvo labai reikalingas. Todėl po metų pertraukos, 1924 m. rugsėjo mėnesį, Vidaus reikalų ministerija pradėjo leisti mėnesinį, o nuo 1929 m. dvisavaitinį iliustruotą policijai skirtą laikraštį “Policija”. Trumpame redakcijos žodyje nurodyta: “Teikti policijai reikalingų žinių, nuolat ją lavinti ir paruošti aukštam jos uždaviniui: būti valstybės tvarkos saugotoja, piliečių gyvybės ir turto apgynėja – yra tikslas, kurio siekia skiriamas jai laikraštis”... [5, p. 1]. “Policija” ėjo visą nepriklausomos Lietuvos gyvavimo laiką ir 1943 m. pabaigoje–1944 m. pradžioje. Iš viso išleista 329 “Policijos” numeriai.

Laikraštį, o teisingiau – žurnalą, redagavo Piliečių apsaugos (vėliau – Policijos) departamento direktoriai J. Danauskas, A. Jakobas, A. Žilinskas, J. Budrys, A. Staškevičius, J. Navakas, K. Svilas, V. Bručkus, o 1943–1944 m. – V. Reivytiš. Jo tiražas siekė 3000–5000 egzempliorių (priminsime, jog tarpukario Lietuvoje iki 1939 m. tebuvo apie 4000 policijos tarnautojų).

“Policija” operatyviai nušvietė kasdieninius policijos, įvairių jos rūšių bei tarnybų reikalus, daug rašė apie policijos darbą Lietuvoje ir užsienyje, jo pertvarkymą bei tobulinimą, policijos tarnautojų mokslinimą, lavinimą, jų psichologinių dorovinių savybių ugdymą, policijos etiką ir etiketą, apie įvairius nusikaltimus bei nusikaltėlius, kovos su jais būdus, naujausius kriminalistikos ir kitų baudžiamojo ciklo mokslų laimėjimus, skelbė policijos tarnautojams būtiną žinoti oficialią medžiagą. Čia ir eilinis policininkas, ir jo viršininkas galėjo rasti nau-

* Citatų kalba netaisyta (aut. pastaba).
* Lietuvos policija iki 1924 m. vadinosi milicija.

dingų praktiškų patarimų, nurodymų, įdomios ir darbui reikalingos informacijos. Žurnale spausdinta straipsnių iš įvairių policijos darbo ir teisės sričių, bet daugiausia – iš policijos ir administracinės teisės, taip pat baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso, operatyvinės veiklos, kriminalistikos, kriminologijos ir kt. Kol neturėta specialaus policijos paieškai skirto leidinio, pirmaisiais metais „Policijoje“ buvo spausdinami ir pabėgusių kalinių bei ieškomų kriminalinių nusikaltėlių sąrašai ir fotografijos. Vėliau tokią informaciją, dar ir žinias apie pavogtus daiktus, neišaiškintus nusikaltimus ir kt. skelbė 1926 m. Kriminalinės policijos pradėtos leisti „Kriminalinės policijos žinios“.

Apskritai „Policija“ nepaprastai daug nuveikė, aiškindama ir propaguodama pažangius policijos organizacijos ir veiklos būdus, mokslinius kovos su nusikaltimais ir nusikaltėliais metodus, tuometinės policijos darbo laimėjimus ir naujoves. Tai buvo ypač svarbu ir reikalinga tuo metu, kai jokios kitos literatūros šiais klausimais nebuvo, o specialus profesinis policijos tarnautojų pasirengimas dar buvo labai menkas. Todėl visiems policijos darbuotojams primygtinai rekomenduota skaityti ir nuodugniai studijuoti „Policiją“, naudotis ja kaip priemoniamusia savimokos ir savišvietos priemone.

Įvairiais metais nemaža aktualių straipsnių „Policijoje“ yra paskelbę aukšti Lietuvos policijos ir kiti valdininkai: Kriminalinės policijos viršininkai K. Budrevičius ir P. Pamataitis, J. Brazinskas, A. Jakobas, K. Laucius, A. Klemas, Z. Pivoriūnas, A. Ramanauskas, V. Šebedovas, J. Statkus, J. Undraitis, J. Valaitis, S. Vazbys, S. Vorobjovas, J. Žukauskas ir kiti [6]. Daugelis jų darbų ir dabar neprarado išliekamosios mokslinės bei praktinės vertės.

Trečiajame dešimtmetyje išleista būtiniausių įstatymų leidimai, pirmieji policijai ir apskritai teisininkams skirti vadovėliai, instrukcijų rinkiniai, kita literatūra.

Antai 1922 m. pasirodė pirmasis lietuviškas teismo medicinos vadovėlis – V. Viršilos „Teismo medicina“. Nors jis buvo skirtas specialistams medikams, bet jame naudingų žinių apie nunuodijimus, savižudybes, kūno sužalojimus, pakaltinamumo ekspertizę ir daugelį kitų dalykų galėjo rasti ir policijos darbuotojai. 1923 m. pasirodė kitas V. Viršilos darbas – „Teismo medicininio mirusiųjų kūno ištyrimo vadovėlis“, kurį išleido Sveikatos departamentas.

1924 m. išleistas Lietuvos vyriausiojo tribunolo pirmininko A. Kriščiukaičio redaguotas „Baudžiamojo proceso įstatymas“ (bendrieji dėsniai ir pirmoji knyga), J. Šulgino „Pilnas fiziško apsigynimo kursas“, „Privalomų įsakymų rinkinys policijos tarnautojams“ ir F. Tochio „Špionažo paslaptys“ vertimas.

1925 m. iš spaudos išėjo keli leidiniai. Tai P. Misiurevičiaus „Policijos tarnyba“, V. Stankevičiaus „Baudžiamoji teisė“ (paskaitos), „Instrukcija policijos tarnautojams“, G. Šeršenevičiaus paskaitų „Bendrasis teisės ir valstybės mokslas“ vertimas.

Reikšmingiausias tais metais pasirodęs darbas – tai policijai skirtas „Nusikaltimams kelti ir tirti vadovėlis“, kurį išleido Vidaus reikalų ministerijos Piliečių apsaugos departamentas. Vadovėlis turėjo bendrąją dalį ir skyrius apie policijos darbą taikos teisėjams bei apygardų teismams teisingose bylose, kai kurių kategorijų asmenų – dvasininkų, karių ir kt. – baudžiamųjų bylų tyrimo ypatybes ir policijos veiksmus nusikaltimų gyvybei, moters garbei (tvirkinių, išžaginių), taip pat padėgimų, vagysčių, plėšimų, sukčiavimų ir kitose bylose.

Šiame vadovėlyje buvo pabrėžiami ir nusikaltimų prevencijos (užkardymo) klausimai. Laikyta, jog tai labai svarbi policijos veiklos sritis. Jame rašyta: „Policijos tarnautojai, būdami asmens ir turto nepavojumo saugotojai, privalo: 1) kelti įvykusius nusikaltimus; 2) iškeltus užkardyti; 3) įspėti rengiamuosius“ [7, p. 11]. Visa medžiaga vadovėlyje išdėstyta griežta tvarka – paragrafais (iš viso jų buvo 157) – kaip kokioje instrukcijoje. Nededelio formato, kompaktiškas (75 psl.) vadovėlis buvo labai populiarus ir tapo tikru policijos vadovu įvairiems nusikaltimams tirti.

1926 m. Klaipėdoje lietuvių ir vokiečių kalbomis pradėtas leisti laikraštis „Policijos žinių lapas“. Jame buvo skelbiama pavogtų daiktų paieška, nurodoma, kas, kada ir iš ko pavogta, kokie yra pavogtų daiktų požymiai, pateikiami ieškomų asmenų sąrašai. Laikraštį leido Klaipėdos krašto policijos direkcija.

1926 m. išleidžiamas originalus „Vadovėlis policijai“, kurį parengė žinomi policijos ir teismo valdininkai, Kauno policijos mokyklos lektoriai A. Jakobas, pulk. P. Budrevičius, J. Bobelis, S. Vorobjovas, A. Laugalis ir A. Ramanauskas. Jame į vieną buvo sudėti visiškai

savarankiški, su atskira puslapių numeracija, valstybinės teisės, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso, policijos teisės ir policijos raštvedybos vadovėliai. Iš jų didžiausias, net 194 puslapių, buvo policijos teisės vadovėlis. Jį parašė A. Jakobas. Vadovėlis turėjo įvadą, bendrąją ir ypatingąją dalis. Įvade nurodoma, jog “policija yra valstybės valdžios vykdomasis organas, skirtas įstatymais nustatyta visuomenės tvarkai palaikyti ir piliečių asmens bei turto nepavojumui apsaugoti” [8, p. 3]. Tuo gerai apibūdinta bendroji funkcinė policijos paskirtis. Toliau rašoma, kad policija, kaip vykdomasis organas, negali aiškinti įstatymų, bet turi griežtai laikytis tiesioginės įstatymų prasmės ir vadovautis leidžiamomis instrukcijomis ir paaiškinimais. Nors vadovėlis vadinosi “Policijos teisės” vadovėliu, jame nepateikta policijos teisės sąvoka, o kalbama apie policijos teisės sistemą. Policijos teisės sąvoką A. Jakobas bandė atskleisti kitame savo darbe – 1933 m. išleistame “Policijos teisės vadovėlyje”. 1926 m. vadovėlio įvade pabrėžiama, jog policija savo darbe privalo vadovautis labai įvairiomis teisės normomis, kurios jai turi būti žinomos, – specialiaisiais policijos ir baudžiamojo proceso įstatymais, administracijos ir valstybės žinybų įstatais, statutais ir kt. Toliau nurodoma, kad “visų šių normų arba bent svarbesniųjų jų santrauka, tyrinėjanti jas, gali būti išskirta į atskirą policijos teisės sistemą” [8, p. 3–4].

Bendrojoje vadovėlio dalyje aptariama policijos organizacija, jos kompetencija ir policijos pareigos. Ypatingąją dalį sudarė keli skyriai, kuriuose gvildenami administraciniai policijos įstatymai ir taisyklės, reglamentavę visuomenės gerovę, jos dorą, asmens ir turto nepavojumą bei visuomenės ramumą ir kt.

Taigi “Vadovėlyje policijai” buvo pateikta žinių iš svarbiausių, kiekvienam policijos tarnautojui būtinų žinoti teisės šakų. Jis buvo parašytas aiškia, suprantama kalba ir nepretendavo į mokslo leidinį.

1926 m. taip pat išleista D. Siemaškos “Gaisrų gesinimo taktika”, pulk. B. Štencelio “Šaudybos vadovėlis” (I d.) ir pirmasis kriminalistikos vadovėlis lietuvių kalba – gausiai iliustruota prof. V. Šebedevo knyga “Mokslinė policija. T. I. Nusikaltėlių pažinimo ir nusikaltimų tyrinėjimo metodai”. Policijos tarnautojams ji buvo labai vertinga, įdomi ir, kaip rašė “Policija”, “žinotina nuo pradžios iki galo”. Prof. V. Šebedevo vadovėlis buvo netradicinis, nes jame buvo gvildenami ir kriminologijos klausimai, autorius plėtojo įgimto, instinktyvaus nusikaltėlio antropologinę teoriją. Mokslinės policijos tikslus jis apibūdino taip: pritaikyti naujus mokslo išradimus nusikaltėliams surasti “sulig fotografijomis, sutvirtinti pėdsakus, nusikaltimo vietą nufotografuoti, rinkti nusikaltimo pėdsakus ..., sužinoti, kas padarė nusikaltimą, stengtis gerai pažinti nusikaltėlį, kad būtų galima pasekmingiau jį sekti” [9, p. 8, 9]. Ilgus metus šis vadovėlis buvo parankinė policijos, ypač kriminalinės, tarnautojų knyga ir labai prisidėjo prie jų profesionalumo ugdymo, kriminalistikos metodų ir mokslinių rekomendacijų aiškinimo, propagavimo ir, svarbiausia, diegimo į nusikaltimų tyrimo praktiką.

1927 m. išleista pulk. B. Štencelio “Šaudybos vadovėlio” antroji dalis ir dvi populiarios žinomo mediko bei visuomenės veikėjo dr. V. Viršilos knygelės “Šių dienų pažiūros į nusikalstamumą” ir “Nusikalstamumas ir kova su juo” (I ir II d.). Abi išleistos Šiauliuose.

1928 m. atskiru leidiniu išspausdinta “Ieškomų asmenų, gyvulių ir turto instrukcija”, išleistas prof. A. Kriščiukaičio baudžiamojo proceso paskaitos. Tais pačiais metais Kriminalinės policijos valdyba išleido knygą “Ieškomi”, kurioje visi policijos ieškomi asmenys surašyti abėcėlės tvarka nurodant, kur ieškomasis gimęs, kokio yra amžiaus, kuo kaltinamas ir t.t. Knygoje įrašyta 5614 asmenų. Vėliau buvo išleisti du knygos papildymai.

1929 m. pasirodė “Dažniausiai reikalingų Lietuvos įstatymų rinkinys” ir “Sauskeliais naudotis įstatymas ir instrukcija” (abu – neoficialūs leidiniai). Tais pačiais metais Vyriausiojo tribunolo Valstybės gynėjas (prokuroras) J. Kalvaitis parengė ir gruodžio 18 d. paskelbė instrukciją nusikalstamiesiems darbams tirti ir byloms kelti, skirtą pirmiausia policijai. 1930 m. Teisingumo ministerija šią instrukciją išleido atskiru leidiniu.

Policijos tarnautojams tai buvo labai vertingas leidinys. Instrukcijoje aiškiai išdėstyta policijos teisės, pareigos ir įgaliojimai kelti bylas pagal “nusikalstamųjų darbų žymes”, atskiruose paragrafuose surašytas visas policijos darbas taikos teisėjams bei apygardų teismams teisingose bylose, pateiktos svarbios praktinės apžiūros, kratos darymo, įtariamųjų bei liudytojų apklausos taisyklės, nurodoma, kaip paimiti, saugoti ir tirti įrodomuosius daiktus ir kt. Iš viso instrukcija turėjo 128 paragrafus ir 18 puslapių priedų. Pastaruosiuose pateikta

būtiniausių procesinių kvotos dokumentų (kratos, apžiūros, apklausos protokolų, įvairių pranešimų, nutarimų ir kt.) pavyzdžių, nurodoma, kaip įforminti kvotos medžiagą ir bylas, kaip rašyti skundą ir pareiškimą dėl padaryto nusikaltimo, ir t.t.

Policininkams ir teisininkams naudingi buvo ir žinomo Lietuvos mokslininko, Kauno universiteto profesoriaus J. Vabalo-Gudaičio trečiojo dešimtmečio pedagogikos ir psichologijos darbai. Ne vieną jų buvo galima pamatyti ir ant policijos tarnautojo ar teisėjo stalo [10].

Taigi trečiajame dešimtmetyje iš esmės buvo likviduotas policijai skirtos specialiosios ir kitokios literatūros stygius, pakloti tvirti pamatai mokslinei bei praktinei metodinei policijos ir teisės literatūrai leisti bei gausinti.

Tokios literatūros reikšmė policijos tarnautojų savišvietai, jų profesionalumo ugdymui buvo didžiulė. 1927 m. „Policija“, pažymėjusi, kad dar ne visi moka vertinti policijos tarnybos klausimais išleistą literatūrą, rašė: „Be tinkamo susidomėjimo specialia literatūra, be nuodugnaus jos studijavimo... vargu ar kas iš policijos tarnautojų pasieks to, kad galėtų būti vadinamas geru savo darbo specialistu“ [11, p. 3]. Kitoje publikacijoje nurodyta, jog „yra tokių nusikaltimų, kurie lieka neišaiškinti tik todėl, kad policijai nežinomi yra piktadarių naudojami mokslo metodai, į kuriuos būtų galima tinkamai reaguoti... Visa tai daro nesusipažinimas su visomis vartojamomis priemonėmis...“ [12, p. 15]. Todėl Piliečių apsaugos departamentas dar 1926 m. rugpjūčio 21 d. aplinkraščiu Nr. 303 įpareigojo rūpintis, kad policijos tarnautojai būtų supažindinami su paskelbtomis instrukcijomis bei išleistais vadovėliais, kuriais jie turi vadovautis. Šiame aplinkraštyje nurodyta: „Inspektuojant policiją, reikia tikrinti, ar su instrukcijomis bei vadovėliais policijos tarnautojai yra susipažinę ir kiek sugeba jais vadovautis“ [13, p. 523].

Ketvirtajame dešimtmetyje išleista nemažai reikšmingų policijos ir apskritai teisės veikalų. Pirmiausia paminėtina 1930 m. Igo Tomašausko redaguota „Lietuvos policijos istorija 1918–1928“. Knygoje išsamiai nušviestas Lietuvos policijos formavimas, susikūrimas ir pirmieji be galo sunkūs jos veiklos žingsniai. Lietuvos policijos kūrimosi metai knygoje apibūdinami kaip „nuolatinės pavojingos kovos dėl valdžios autoriteto palaikymo stiprinimo periodas, sunkios kovos dėl piliečių gyvybės ir turto apsaugojimo periodas“ [14, p. 6]. Istorijoje pateikiama daug policijos organizavimo ir veiklos statistikos duomenų, aprašomi sudėtingesni policijos išaiškinti nusikaltimai ir kt. Knyga gausiai iliustruota. Tokio išsamaus leidinio, apimančio tik vieną policijos istorijos dešimtmetį, mes neturėjome ištisus 70 metų.

1930 m. taip pat išleidžiamas K. Jablonskio sutvarkytas „Baudžiamasis statutas“ ir J. Bylos „Baudžiamojo proceso įstatymas“ (abu – neoficialūs leidiniai), J. Basevičiaus „Sienų apsaugos taktika“, žinomo prancūzų mokslininko E. Lokaro studijos „Nusikalstamieji darbai ir nusikaltėliai“ vertimas, brošiūrėlė „Koks turi būti policininkas“. Ji perspausdinta iš 1930 m. „Policijos“ 13 numerio. Tas leidinys – tai savotiškas policininko elgesio, jo etikos ir etiketo kodeksas. Knygelėje nurodoma, kad policininkas pirmiausia turi būti savo darbo specialistas, profesionalas. Jis turi nuolat lavintis, apsiginkluoti nenugalimu ginklu – savo teisių ir pareigų išmanymu. Policininkas turi būti sąžiningas, dorų minčių, žodžių ir veiksmų. Jo šūkis – pasiaukojimas, dorumas ir taurumas, tinkamas ir sąžiningas policijos pareigų vykdymas. Jis privalo nuolat tobulėti, šviestis, auklėtis, rodyti daugiau veiklumo, sumanumo, sveikos iniciatyvos ir noro padėti piliečiams ir valstybei. Savo doru darbu ir nepriekaištinga elgsena policininkas turi būti pavyzdys kitiems. Geriausias jo pažymėjimas – tai „bešališkumas, minties, širdies ir dvasios taurumas bei nudirbtų rankų švarumas“ [15, p. 4].

Policijos darbuotojų ir apskritai teisininkų pedagoginei savišvietai ir saviugdai pravartus buvo 1930 m. išleistas M. Jonaičio „Kriminalinės pedagogikos pradmenų“ vadovėlis, aiškinęs, kaip taikyti šio mokslo metodus bei rekomendacijas tiriant nusikaltimų genezę ir parenkant nusikaltusiųjų pataisymo ir auklėjimo būdus. Policijos tarnautojams ypač vertinga ir žinotina jo antroji dalis, kurioje pateikiama psichologiniais asmenybės savitumais grindžiama nusikaltėlių klasifikacija. Nusikaltėlį laikydamas savotišku ligoniu, autorius pažymi: „Pirma, negu pradėti gydyti, labai svarbu nustatyti diagnozę, ligos gyvuonį ir į nusikaltimą atvedusias priežastis surasti“ [16, p. 40]. Tai gili ir labai teisinga mintis. Ji ir dabar yra vienas iš pamatinių kriminalinės pedagogikos, teismo psichologijos ir apskritai kriminologijos mokslo teiginių.

1931 m. išleidžiamas nemažos apimties „Piliečių apsaugos departamento aplinkraščiu

rinkinys", kuriame buvo sudėti daugiau kaip per dešimtmetį sukaupti visi policijos ir atskirų jos rūšių veiklą reglamentuojantys norminiai dokumentai, Gudino "Kišeninis advokatas"; 1932 m. – "Autovežimų įstatymas (sauskeliais naudotis įstatymai ir taisyklės)"; 1933 m. – Vyriausiojo tribunolo prokuroro padėjėjo M. Kavolio redaguotas "Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais", veikęs Lietuvoje iki 1940 metų, "Praktiškas vadovėlis įvairių bylų raštams rašyti", V. Nadeždino knygelės "Teismo medicina klausimais ir atsakymais" vertimas, V. Augulio "Visiems žinotini teisės dalykai", policijos referento, vėliau Policijos departamento direktoriaus K. Svilo "Automatiški pistoletai", policijos valdininko K. Lauciaus bendro pobūdžio knyga "Fotografuoti gali kiekvienas", kuri labai tiko ir policininkų fotografavimo įgūdžiams lavinti.

Iš 1933 m. išleistų knygų reikšmingiausios, manding, buvo dvi. Tai straipsnių rinkinys "Kovokime su nusikaltimais" ir advokato, Vidaus reikalų ministerijos juriskonsulto (tais metais tai buvo gana aukštos pareigos), Kauno policijos mokyklos lektoriaus A. Jakobo "Policijos teisės vadovėlis".

Pirmąją knygą išleido Valstybės saugumo departamentas. Joje tuometinis vidaus reikalų ministras pulk. S. Rusteika rašė: "Nuolatinė, sisteminga kova su nusikaltimais, visuomenės bendradarbiavimas su policija – tiesiausias kelias į visuomenės saugumą, į valstybės santvarkos pastovumą ir į ramų kultūros darbą, kuriuo laiduojama tautos gerovė" [17, p. 3]. Knygoje įdėta įdomių, net ir šiandien aktualių straipsnių. Tai Vyriausiojo tribunolo prokuroro padėjėjo K. Žalkausko "Visuomenė ir nusikaltimai", prof. J. Vabalo-Gudaičio "Nusikaltimų profilaktika", Karo tarybos nario L. Giros "Būsimojoje visuomenėje nusikaltėlių neturi būti (dėl priemonių profilaktinei kovai su nusikaltimais)", V. Gustainio "Kriminaliniai nusikaltimai ir eugenika" ir kt. Vadinasi, jau tada gerai suprasta, kad "norint užkirsti nusikaltimams kelius, su jais reikia kovoti gerai organizuotai... Kovoti su nusikaltėliais vien tiktai saugumo organams – policijai – nepakanka. Jiems į pagalbą turi ateiti ir plačioji visuomenė... Turėtume visi į tą kovą su nusikaltėliais dėtis" [18, p. 3].

A. Jakobo knygą išleido "Policijos" laikraščio redakcija. Tai pirmasis ir kol kas vienintelis išsamesnis lietuviškas policijos teisės vadovėlis. Pratarmėje autorius nurodo, kad sekdamas "teisės pamatų keitimo darbą" jis įsitikino, jog tos žinios, "kurios buvo suteiktos policijos tarnautojams vadovėlyje policijai (turimas galvoje 1926 m. "Vadovėlis policijai". – E. P.), bent toje dalyje, kuri pavadinta "policijos teise", jau šiandien yra kiek pasenusios, nuo šios dienos teisės normų atsilikusios", todėl, norėdamas išlyginti šią spragą, jis ir pasiryžęs parengti šį vadovėlį [19, p. 3]. A. Jakobo vadovėlis buvo nemažos apimties (343 psl.), vienuolikos skyrių, turėjo priedų. Teorijos ir metodologijos požiūriu bene vertingiausias yra pirmasis vadovėlio skyrius, kuriame gvildenami policijos istorijos, jos teisės, policijos organizavimo ir tarnybos bei kompetencijos, policijos veiklos ir kitokie klausimai. Pirmajame skirsnyje pateiktas glaustą policijos istoriją, toliau autorius stengėsi apibūdinti policijos teisės ir policijos teisės mokslo dalykus. Vadovėlyje, kaip ir anksčiau, A. Jakobas rašė, jog policijai savo darbe tenka vadovautis įvairiomis teisės normomis – įstatymais arba jų paremtais privalomais įsakymais bei taisyklėmis. Tos teisės normos ne tik nurodo, kaip ir ką turi dirbti policija, bet ir apskritai nusako valstybės ir valdžios veikimo pagrindus ir jos santykius su fiziniais bei juridiniais asmenimis. Visas tas teisės normas, kurios susijusios su valstybės bei visuomenės tvarkos palaikymu ir saugumo užtikrinimu, A. Jakobas laikė policijos teisės normomis, o mokslą, kuris tas normas tyrinėjo, vadino policijos teisės mokslu. Taigi, anot A. Jakobo, "policijos teisė (kaipo mokslas) yra toks mokslas, kuris nagrinėja tokias teisės normas, kurios liečia policinį veikimą" [19, p. 12]. Toks policijos teisės apibrėžimas vertingas tuo, kad tai yra pirmasis policijos teisės (mokslo) apibrėžimas lietuvių policijos spaudoje, bet jis yra pernelyg bendras, čia neskiriama policijos teisė kaip atitinkamų teisės normų visuma ir policijos teisės mokslas, kuris nėra reglamentuojamas teisės normomis. Kita vertus, vargu ar galima laikyti policijos teisės (arba mokslo) dalyku statybos reikalus, žmonių sveikatos apsaugą, kelius ir susisiekimą, žemės ūkio ir veterinarijos reikalus ir kt. (vadovėlio IV, V, VII, IX skyriai). Rengiant naują policijos teisės vadovėlį, vertėtų geriau pagalvoti, koks yra policijos teisės dalykas ir kuo policijos teisė skiriasi nuo kitų teisės šakų ir nuo policijos teisės mokslo. Tarpukario Lietuvos policijos teisės ir policijos mokslo koncepcija turėtų būti pakoreguota ir patikslinta.

1934 m. išleidžiamas receptuotas rusų Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais. Statutą spaudai parengė M. Kavolis ir prof. S. Bieliackinas. Juo buvo vadovaujama iki pat Lietuvos aneksijos.

Tais pačiais metais pasirodo visų pamėgtas didžiulis (1150 psl.) „Policijos kalendorius“, kuriame buvo sukaupta labai daug informacinės bei instrukcinės medžiagos, įvairių įsakymų, taisyklių, aplinkraščių, kitų policijos veiklą reglamentuojančių norminių dokumentų. Tokią didelę šio kalendoriaus apimtį lėmė tai, jog prieš tai „Policijos kalendorius“ buvo išleistas tik 1931 metais.

Ypač daug teisės ir policijos literatūros buvo išleista 1935 metais. Tai visiems teisininkams vertingi leidiniai: K. Šalkauskio „Lietuvos novelos. Veikiančių 1935. III. 16 d. Lietuvos įstatymų ir įsakymų, paskelbtų „Vyriausybės žinių“ 1–476 Nr., rinkinys“ (neoficialus leidimas), klasikinis Č. Bekarijos veikalas „Apie nusikaltimus ir bausmes“, kurį iš italų kalbos išvertė žinomas to meto teisininkas R. Burokas. Vertimas buvo toks geras ir kvalifikuotas, jog ši knygelė fotografuotiniu leidimu pakartotinai išleista jau mūsų dienomis, 1992 metais.

Policijos darbuotojams svarbūs buvo tais metais pasirodę net keli norminiai leidiniai. Tai visų pirma 1935 m. birželio 12 d. VRM įsakymu Nr. 34 patvirtintas Policijos mokyklos statutas, kurį išspausdino „Policija“ (1935, Nr. 14–15). Šį statutą sudarė 7 skyriai („Bendrieji nuostatai“, „Pastovus mokyklos kadras“, „Mokslo personalas“, „Tarybos“, „Mokslas ir mokymas“ ir kt.) ir 48 paragrafai. 39-asis nustatė net 35 dėstomus dalykus, vėliau (1938 m.) jų buvo sumažinta iki 26. Policijos mokykloje buvo dėstomi tokie policijos tarnybai reikalingi dalykai kaip baudžiamoji teisė, baudžiamasis procesas, kriminalistika, kvotos ir kratos, juridinė (nusikaltėlių) psichologija, policinė ir administracinė teisė, ginklai ir šaudyba, policijos rikiuotė, kova su kontrabanda, policijos raštvedyba, policijos taktika, policijos tarnybos etika, fotografija, džiū-džistu ir kt. Visapusišką ir objektyvų šio statuto įvertinimą yra pateikęs prof. Č. Mančinskas [20, p. 102–110].

Tais pačiais metais išleidžiamos vidaus reikalų ministro pulk. S. Rusteikos patvirtintos „Policijos mokyklos mokslo dalykų programos“. Jos įdomios tuo, kad, daugelį palyginus su šiandieninėmis Teisės akademijos Policijos fakultete dėstomų dalykų teminėmis mokymo programomis, galima rasti nemažai sąlyčio taškų, bendrybių.

Policijos tarnautojams labai svarbi buvo 1935 m. kovo 26 d. vidaus reikalų ministro paskelbta „Policijos tarnautojams komplektuoti instrukcija“. Norintiems dirbti policijoje ji nustatė amžiaus, išsimokslinimo cenzus, sveikatos būklės reikalavimus ir kai kurias būtinas fizines savybes – ūgį ir svorį. Antai Kauno miesto policininkai pagal tą instrukciją turėjo būti ne žemesni kaip 175 cm ir ne mažesnio kaip 75 kg svorio. Policijos valdininkais galėjo būti skiriami ne jaunesni kaip 21 metų ir ne vyresni kaip 45 metų amžiaus Lietuvos piliečiai, turintys ne žemesnį kaip vidurinės arba jai tolygios mokyklos mokslo cenzą. Stojantieji tarnauti į policiją privalėjo duoti pasižadėjimą, kuriuo įsipareigodavo „saugoti Lietuvos valstybės Konstituciją, vykdyti įstatymus ir vyriausiosios valdžios įsakymus, sąžiningai ir teisingai eiti savo pareigas bei nesidėti į jokias politines partijas“. Be to, pradėdami dirbti policijoje, pasižadėdavo susilaikyti nuo girtavimo, per didelio ir neleistino įsiskolinimo ir nepadorių bei neaktiškų veiksmų, kurie galėtų pakenkti geram policijos vardui [21, p. 10–11].

1936 m. išleidžiama žinomo šaudybos specialisto K. Svilo „Šaudymo kultūra ir technika“, V. Reivyčio „Džiū-džitsu“; 1937 m. – „Policijos departamento aplinkraščių sąvadas“, A. Mikalausko „Nusikaltimas ir bendrininkystė“, P. Krygerio „Šuns dresūra“, nedidelis leidinėlis „Kovokime su piktu“, P. Rusecko „Visuomenės kova su nusikaltimais“.

Nedideliame gausiai piešiniiais iliustruotame leidinyje „Kovokime su piktu“, išleistame didžiuliu tais laikais 50 000 egzempliorių tiražu, gyventojai supažindinami su labiausiai paplitusiais vagysčių, plėšimų, apgavysčių ir kitų nusikaltimų padarymo būdais, pamokomi, kaip turi elgtis susidūrę su nusikaltimu, kam ir kur pranešti. Knygelėje gausu tokių skyrelių: „Apie kiekvieną nusikaltimą būtinai skubiai praneškime policijai“, „Saugokimės vagių“, „Saugokimės įsibrovėlių į butus“, „Saugokimės gaisrų“, „Nenaikinkime nusikaltėlių pėdsakų“ ir pan.

Tokiu pat dideliu tiražu 1937 m. išleistas ir rašytojo, žurnalisto, visuomenės veikėjo P. Rusecko, gerai žinomų knygų „Baudžiava“, „Knygnešys“, „Išniekintos vėliavos“, „Savanorių žygiai“ autoriaus, darbas apie visuomenės kovą su nusikaltimais. Šis darbas Valstybės saugumo departamento skelbtame tokio pobūdžio leidinių konkurse 1935 m. buvo laimėjęs

pirmąją premiją.

Šioje įtaigiai ir vaizdžiai parašytoje knygoje autorius pirmiausia pažymi, kad mūsų saugumo įstaigos – viešoji ir kriminalinė policija, kurios “vis labiau tobulėja, darosi vis geriau išmokslintos ir įgudusios savo pareigas eiti”, kartu su visuomene ir jai aktyviai talkinant turi siekti, kad nė vienas nusikaltėlis neliktų nesusektas ir nenubaustas. Toliau jis rašo: “Kiekvienas švietus, susipratęs pilietis turi jausti, jog jis yra įpareigotas ne tik neslėpti nusikaltėlių bei nusikaltimų, bet net visomis jėgomis padėti policijai kovoti su jais... nes nusikaltėliai yra mūsų tautos, mūsų gyvenimo drumzlės, mūsų kviečiuose augantieji kukaliai” [22, p. 57].

Ketvirtajame dešimtmetyje Lietuvoje buvo intensyviai plėtojamas nusikaltimų prevencijos darbas, gerinami visuomenės ir policijos bei kitų teisėsaugos institucijų santykiai. Apie tos kovos kultūrinės prevencinės propagandos tikslus ir mastą galima spręsti iš kasmet organizuotų “Policijos dienų”, taip pat iš 1937 m. spalio 31 d. visoje Lietuvoje surengtos “Kovos su piktu dienos”. Jos metu 40-yje Lietuvos miestų ir miestelių paskaitas skaitė, kalbas sakė 116 paskaitininkų, kurių klausėsi apie 16 tūkstančių žmonių. Kovos su piktu dieną plačiai nušvietė periodinė spauda: apie ją rašė 23 dienraščiai, 28 savaitraščiai, 8 dvisavaitiniai laikraščiai, tarp jų ir “Policija”, 9 žurnalai, buvo išleistas ir specialus tai dienai skirtas “Kriminalistikos žinyno” numeris. Paskaitose, gausiose laikraščių ir žurnalų publikacijose buvo pabrėžiama, kad kova su nusikaltimais “dabar virstanti... tiesiogine socialine visuomenės funkcija”, todėl šios kovos “pasisekimo laidas yra kuo gausiausių visuomenės sluoksnių atakingas dalyvavimas toje kovoje” [23, p. 314].

Tokias mintis prieš penkerius metus Romoje vykusiame Tarptautiniame kriminalinės policijos komisijos (tai – dabartinio Interpolo prototipas) kongrese buvo išsakęs Lietuvos kriminalinės policijos direktorius J. Statkus. Jis pasiūlė ir kitose valstybėse pradėti aktyvią propagandą prieš nusikaltimus, plačiai į ją įtraukti visuomenę ir įvesti kasmetines “Kriminalinės policijos dienas”. Tarpukario Lietuvoje ši diena nuo 1931 m. kasmet buvo minima spalio 27 dieną.

J. Statkus Romoje nurodė konkrečias “Policijos dienų” ir prevencinės propagandos visuomenėje, jos suaktyvinimo kovojant su nusikaltimais bei remiant policiją formas. Mūsų šalies atstovo siūlymams buvo vieningai pritarta [24, p. 412].

Vėliau policijos spaudoje rašyta, jog Lietuvoje, atrodo, šis reikalas geriausiai sutvarkytas, o pati idėja kovoti su nusikaltimais “įtraukiant... plačiąją visuomenę yra labai naudingas reiškinys krašto gerovei” [25, p. 254].

Šiame darbe būta ir nemaža sunkumų. Iš pradžių visuomenė buvo gana pasyvi, abejinga, nepasitikėjo policija, vengė su ja bendrauti. Tuo naudojosi nusikaltėliai, nes nusikaltimai neretai būdavo pradedami aiškinti pavėluotai. Nusikaltimams užkardyti ir neleisti jiems plisti kriminalinei policijai būtina aktyvi visuomenės parama, greitas reagavimas ir skubus pranešimas. Taigi reikėjo iš pagrindų keisti visuomenės požiūrį į policiją ir jos veiklą, gerinti jų santykius, ugdyti abipusę pagarbą ir pasitikėjimą. Dar 1934 m. ėjęs Valstybės saugumo departamento direktoriaus pareigas A. Povilaitis rašė, kad anksčiau “lietuvis nerasdavo jokio reikalo arčiau santykiauti su valdžios įstaigomis”, o dabar “šis lietuvis būdas pamažu kinta: lietuvis vis daugiau pradeda padėti naujai atgimusios Lietuvos valstybės policijai kovoti su bendru mūsų priešu – nusikaltimu... Valstybės saugumo departamentas turi užregistravęs visą eilę atsitikimų (kriminalinių ir politinių nusikaltimų srityje), kur piliečiai padėjo išaiškinti ar įspėti nusikaltimus. Žinoma, akstiną tai daryti davė kaip tik propaganda kovoti su nusikaltimais. Vadinas, pradedame suprasti, jog kovoti su nusikaltimais yra visų krašto piliečių pareiga” [26, p. 325].

Praktiškai visuomenės parama policijai kovojant su nusikaltimais apėmė: skubius pranešimus apie padarytus ar rengiamus nusikaltimus, pastebėtas įtariamųjų žymes; informaciją apie pasirodžiusius nežinomus asmenis ir įtartinę jų elgesį; nusikaltėlių ir pagrobto turto bei daiktų atpažinimą pagal policijos spaudoje aprašytas jų žymes; dalyvavimą kai kuriuose kvotos ir tardymo veiksmuose; nusikaltimo vietas ir joje likusių pėdsakų bei kitų daiktinių įrodymų apsaugą (gyventojai buvo nuolat įspėjami, kad nusikaltimo vietoje nieko neliešų, kol atvyks policija ar tardytojas); informaciją apie besislapstančių nusikaltėlių buvimo vietas. Be to, visuomenė padėdavo nustatyti liudytojus ir nukentėjusiuosius bylose bei aplinkybes, apibūdinančias kaltinamojo asmenybę ir jo gyvenimo sąlygas, surasti pagrobtą turtą, nusi-

kaltimo įrankius, kitokius daiktinius įrodymus ir kt. To meto policijos spaudoje pateikiama nemažai pavyzdžių, akivaizdžiai rodančių, kokią realią naudą duoda ne formalus, epizodinis, o rimtas, dalykiškas, nuolatinis policijos ir visuomenės, visų gyventojų sluoksnių bendradarbiavimas kovojant su nusikaltimais bei juos užkardant [27].

1938 m. pasirodė B. Matulaičio parengti „Judėjimo tvarkos nuostatai“, žinomo ketvirtojo dešimtmečio Lietuvos teismo mediko K. Oželio „Teismo medicinos konspektas“, Br. Kviklio „Saugokimės susisiekimo nelaimių“.

Tais pačiais metais „Kriminalistikos žinyno“ redakcija išleido knygą „Kova su piktu radijo bangomis“. Joje sudėti atsakingų Valstybės saugumo departamento politinės ir kriminalinės policijos darbuotojų, žinomų teisininkų paskaitų, 1936–1937 m. skaitytų per radiją, tekstai. Knygoje buvo tokie skyriai: „Nusikaltimų priežastys ir faktoriai“, „Valstybės saugumas ir nusikalstamoji politinė veikla“, „Mažamečiai nusikaltėliai“, „Visuomenės vaidmuo kovoje su nusikaltimais“, „Būdai ir priemonės kovai su nusikaltimais“, „Nusikaltimų aiškinimo technika“ ir kt. Iš autorių paminėtini politinės ir kriminalinės policijos viršininkai A. Povilaitis ir P. Pamataitis, VSD Identifikacijos skyriaus viršininkas A. Klemas, to skyriaus bendradarbiai S. Variakojis, S. Žvirzdinas, A. Vaitkevičius, taip pat B. Kalvaitis, K. Žalkauskas, P. Meškauskas, F. Bortkevičius, K. Oželis ir kiti.

1939 m. Valstybės saugumo departamento Kriminalinė policija išleido nedidelę knygėlę „Vagystės ir jų daroma žala kraštui“. Joje daug statistinės medžiagos, vertingų minčių, metodinių apibendrinimų ir pasiūlymų. Vagystės ir plėšikavimai (plėšimai) tarpukario Lietuvoje sudarė maždaug ketvirtadalį visų policijos užregistruotų nusikalstamų darbų ir daugiau kaip 75 proc. visų turinių nusikaltimų [28, p. 403, 425].

Dėl vagysčių, plėšimų ir kitų nusikaltimų mūsų šaliai būdavo padaroma didžiulė žala. Per metus vagysčių būdavo 19–20 tūkstančių, tad vienam mėnesiui tekdavo apie 1500, o vienai dienai – apie 50 vagysčių. Bet tai tik policijos užregistruotos vagystės, o dar būdavo ir smulkesnių, apie kurias policija iš viso nesužinodavo. Todėl literatūroje tvirtinta, kad tikrasis vagysčių skaičius mažiausiai dar trečdaliu didesnis. Apskaičiuota, kad viena vagystė vidutiniškai padarydavo apie 140 litų nuostolių, taigi per dieną – 7000, per mėnesį – 200 000, o per metus – beveik tris milijonus litų nuostolių [29, p. 5].

Daug kainavo ir vagysčių atskleidimas. A. Klemas yra apskaičiavęs, kad vieno nusikaltimo išaiškinimas 1935 m. valstybei kainuodavo vidutiniškai 190 litų – nesvarbu, ar tai būtų 2–3 litus kainavusios vištos vagystė ar didesnis nusikaltimas. Apskritai kova su nusikaltimais tais pačiais metais valstybei kainavo daugiau kaip 14 milijonų litų (tiek lėšų buvo skirta teisėsaugos įstaigoms išlaikyti), o bendri valstybės ir visuomenės nuostoliai, A. Klemo apskaičiuotais duomenimis, siekė 16 milijonų litų [30, p. 316].

Pagal kriminalistinę charakteristiką ir paplitimą vagystės buvo skirstomos į vagystes iš butų, krautuvių, sandėlių ir kitų gyvenamųjų bei negyvenamųjų patalpų (tarp jų nemažai būta vagysčių įsilaužus), kišenvagystes, arklių ir kitų gyvulių vagystes, bažnytvagystes, vagystes iš bankų bei kitų kredito įstaigų ir t.t. Taip vagystės grupuotos ir kriminalinės statistikos žiniose. Vagysčių iš butų, krautuvių, sandėlių kasmet būdavo padaroma 700–800 (daugiausia jų užfiksuota 1938 m. – 1013), kišenvagysčių – 500–600 (daugiausia 1937 m. – 665), arklivagysčių – apie 300–400 (1937 m. – 478). Mažiausia būdavo bažnytvagysčių – vidutiniškai 25 per metus (tik 1934 ir 1938 m. jų buvo po 33) ir vagysčių iš bankų bei kitų kredito įstaigų – vidutiniškai tik po 4 per metus. Apskritai, kaip rašyta minėtoje knygoje, „mūsuose dominuoja smulkios vagystės, kurių tarpe žymų nuošimtį sudaro kišenvagystės, maisto produktų vagystės, vagystės prekymečiuose, vagystės iš ūkininkų įvairių ūkio padargų, viešosios vagystės, ypač rankinukų, vagystės iš girtų ir t.t.“ [29, p. 8]. Vagysčių tarpukario Lietuvoje būdavo išaiškinama apie 50 proc., ir tai rodo bendrą tendenciją: paprastai visose valstybėse vagysčių išaiškinimo procentas esti mažesnis negu kitų nusikaltimų.

Didžiausi 1940 m. leidiniai – J. Robinzono „Lietuvos įstatymai. Sistemiška visų paskelbtų ir galiojančių įstatymų, įsakymų, taisyklių, instrukcijų apžvalga“ ir per 1000 puslapių rinkinys-segtuvas „Milicijos žinynas“ – policijos tarnybai reikalingų įstatymų bei taisyklių rinkinys. Nemažai paminėtų knygų yra išleidusi prie „Policijos“ žurnalo 1925–1940 m. veikusi policijos knygų leidykla. Ji turėjo tikslą aprūpinti Lietuvos policijos pareigūnus profesine literatūra ir tuo pakelti jų parengimą. Per visą veikimo laiką išleido per 20 leidinių atskirais pa-

vaadinimais, kiekvieną 200–500 egzempliorių tiražu [31, p. 221]. Leidykla subsidijų ir pašalpų iš niekur negaudavo ir versdavosi iš pajamų už parduotas knygas. Leidyklos reikalus tvarkė „Policijos“ žurnalo administratoriai. 1934–1940 m. jai vadovavo Br. Kviklys. Lietuvą okupavus bolševikams, leidiniai buvo konfiskuoti ir sunaikinti.

Be jau minėtų „Milicijos žinių“ ir „Policijos“, tarpukario Lietuvoje leista ir kitų periodinių teisės leidinių. Tarp policijos tarnautojų labai populiarūs buvo policijos kalendoriai, spausdinę daug informacinės ir norminės medžiagos – įvairių įstatymų, instrukcijų, taisyklių ir kt. Jų išleista 1925, 1926, 1931, 1934, 1936, 1937 ir 1938 metais.

1935 m. pradžioje Valstybės saugumo departamentas Kaune pradėjo leisti dvimėnesinį kriminalinių mokslų ir praktikos žurnalą „Kriminalistikos žinynas“. Jį redagavo departamento direktorius A. Povilaitis. Žurnale buvo gvildenamos nusikalstamumo ir jo prevencijos problemos, pateikiama išsamiausia nusikalstamumo statistika (šito po 1940 m. negalėjome daryti išties 50 metų), aprašomi kriminalinės technikos ir apskritai nusikaltimų tyrimo, nusi-kaltėlių susekimo ir nustatymo metodai, pateikiamos naujausios policijos ir teisės literatūros apžvalgos, aprašomi įdomiausi, painiausi kriminalinės policijos išaiškinti nusikaltimai, atliktos ekspertizės ir kt. „Kriminalistikos žinynas“ pasižymėjo aukšta poligrafine kultūra, autorių kompetentingumu, straipsnių įvairove bei turiningumu. Jame bendradarbiavo nemažai Vy-tauto Didžiojo universiteto profesorių, kitų mokslininkų – pedagogų, psichologų, teisininkų, taip pat policijos bei kitų teisės įstaigų darbuotojų praktikų. „Žinyne“ išspausdinta nemažai Kriminalinės policijos viršininko P. Pamataičio, VSD Identifikacijos skyriaus darbuotojų, prof. J. Vabalo-Gudaičio, privatdocento V. Lazersono kriminologijos ir psichologijos darbų, teismo mediko K. Oželio, J. Tomkaus straipsnių ir kt. Žurnalas ėjo iki 1940 m. vidurio; iš viso išleista 33 numeriai. Jis labai prisidėjo prie kriminalinių mokslų ir praktikos plėtros Lietuvoje, teisinės kultūros ugdymo, policijos darbuotojų ir apskritai teisininkų profesinio lygio kėlimo, jų specialaus parengimo gerinimo.

Galima nurodyti ir kitus teisės leidinius, turėjusius nemažos įtakos bendrajai teisei policijos tarnautojų kultūrai ugdyti. Lietuvos teisininkų draugija 1922–1940 m. leido teisės mokslų ir praktikos laikraštį (žurnalą) „Teisė“. 1922–1933 m. jį redagavo Vyriausiojo tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis, o 1933 m. lapkritį–1940 m. – Kauno apygardos teismo pro-kuroras, vėliau Valstybės tarybos narys J. Byla. „Teisėje“ bendradarbiavo visi iškiliai Lietu-vos teisininkai. Iš viso išleisti 52 numeriai. Teisininkų draugija 1926–1940 m. leido ir popu-liarų „Teisininkų kalendorių“. 1937–1938 m. Zarasuose ėjo teisės reikalams skirtas laikraštis „Teisininkas“. Jį leido ir redagavo advokatas J. Žagrakalys. 1924–1939 m. Kauno universi-tetas leido „Teisių fakulteto darbus“, kuriuos redagavo prof. A. Janulaitis. Jų išėjo 10 tomų. Straipsnių teisės ir policijos veiklos tematika spausdino ir „Trimitas“, „Naujoji Romuva“, „Ka-rys“, „Tautos mokykla“, „Kultūra“, „Savivaldybė“ bei kiti leidiniai.

Iš pateiktos apžvalgos matyti, kad tarpukario Lietuvoje labai rūpintis policijai skirtos ir kitokios teisinės literatūros leidimu – jos būta išties nemaža. Todėl palyginti aukšta buvo ir bendroji teisinė kultūra. Nuo kitų teisininkų stengėsi neatsilikti ir policijos tarnautojai. Kiek leido galimybės jiems buvo sudaromos deramos sąlygos mokslintis bei tobulėti, kelti savo profesionalumą, bendrąjį kultūros ir išsilavinimo lygį. Taigi metams bėgant Lietuvos policijos tarnautojai darėsi vis labiau išprusę ir išsilavinę. Pažymėjęs tai kaip didelį policijos laimėjimą, Policijos departamento direktorius K. Svilas ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje rašė: „Galima tvirtinti, kad šiandien visas policijos personalas teoriškai ir praktiškai yra pakankamai gerai paruoštas policijos tarnybai“ [32, p. 349]. Be viso kito, prie to neabejotinai prisidėjo ir policijai bei apskritai teisininkams skirta mokomoji ir mokslinė literatūra, policijos spauda.

Išvados

1. Susikūrusios nepriklausomos Lietuvos policijos tarnautojų profesionalumas, bendras kultūrinis ir intelektinis lygis buvo žemas. Tai lėmė istorinės sąlygos, savų policijos parei-gūnų rengimo tradicijų, bazių neturėjimas, skurdus valstybės biudžetas. Beveik neturėta ne tik policijos, bet ir apskritai teisės literatūros lietuvių kalba.
2. Trečiajame dešimtmetyje tolydžio stiprėjant valstybei, racionaliau tvarkant praktinius poli-

cijos organizavimo, vadybos ir veiklos klausimus, sisteminant ir plėtojant nusikaltimų sekimo, registravimo ir išaiškinimo darbą, pradėta leisti periodinė („Milicijos žinios“, „Policija“) ir kitokia literatūra. Ji buvo skiriama policijos tarnautojams mokslinti, skleisti užsienio valstybių ir Lietuvos patirtį, supažindinti su naujausiais moksliniais nusikaltėlių sekimo būdais.

3. Pasirėmus straipsnio medžiaga, galima tvirtinti, jog trečiojo dešimtmečio viduryje ir pabaigoje iš esmės buvo likviduotas policijai skirtos specialiosios ir kitokios literatūros stygius, pakloti tvirti pamatai mokslinei bei praktinei metodinei policijos ir teisės literatūrai leisti bei gausinti.
4. Ketvirtajame dešimtmetyje išleista nemaža reikšmingų policijos tarnybos leidinių. Jų studijavimas savimokos, savišvietos, saviugdos būdais, taip pat policijos mokykloje turėjo didelės svarbos profesiniam ir kultūriniam policijos pareigūnų lygiui kelti, būtinoms policininko savybėms lavinti ir įtvirtinti. Be nuodugnaus policijos ir kitokios teisinės literatūros studijavimo vargu ar kas iš policijos tarnautojų galėjo būti vadinamas geru savo darbo specialistu. Beje, tatau visiškai tinka ir dabartinei mūsų policijai.

LITERATŪRA

1. **Kviklys B.** Policijos spauda per antrąjį dešimtmetį // *Policija*. 1938. Nr. 19.
2. **Toliušis Z.** Jurisprudencijos populiarizacija // *Teisė*. 1922. Nr. 4.
3. **Milicijos** žinios. 1922. Nr. 1.
4. **Milicijos** žinios. 1922. Nr. 4.
5. **Policija**. 1924. Nr. 2.
6. **Nurodysime** tik įdomesnius kelių pirmųjų autorių darbus: **Budrevičius K.** Vagystės // *Policija*. 1926. Nr. 1–5, 7, 11; **Budrevičius K.** Apžiūrėjimas // *Ten pat*. 1927. Nr. 11, 12; **Budrevičius K.** Pėdsakų gipsavimas // *Ten pat*. 1930. Nr. 4; **Pamataitis P.** Baltųjų vergių prekybos tinklas // *Ten pat*. 1933. Nr. 5; **Pamataitis P.** Kaip reikia daryti pirštų atspaudus, kokie šiam įrankiai reikalingi ir medžiaga // *Ten pat*. 1934. Nr. 3; **Pamataitis P.** Kulų tyrinėjimas // *Ten pat*. 1934. Nr. 9; **Brazinskas J.** Kvotų darymas // *Ten pat*. 1935. Nr. 12, 13; **Brazinskas J.** Asmens laisvės neliečiamybė // *Ten pat*. 1936. Nr. 14–15; **Jakobas A.** Teisėtumas ir teisingumas // *Ten pat*. 1931. Nr. 24; **Laucius K.** Kokias kvotas turėtų daryti policija // *Ten pat*. 1939. Nr. 8; **Klemas A.** Nusikaltimo išaiškinimas pagal dantų pėdsakus // *Ten pat*. 1934. Nr. 22.
7. Kitų autorių straipsnius žr. **prof. E. Palskio** monografinės studijos „Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos 1918–1940 m.“ bibliografijoje. – V.; LPA, 1995.
8. **Nusikaltimams** kelti ir tirti vadovėlis. – K., 1925.
9. **Policijos** teisės vadovėlis // *Vadovėlis policijai*. – K., 1926.
10. **Šebedevs V.** Mokslinė policija. Nusikaltėlių pažinimo ir nusikaltimų tyrinėjimo metodai. T. 1. – K., 1926.
11. **Vabalas-Gudaitis J.** *Psichologija: Konspektai*. – K., 1927; *Konstruktinės sąveikos pedagogika*. – K., 1929 ir kt.
12. **Policistas**. Dėl specialiosios literatūros policijai // *Policija*. 1927. Nr. 3.
13. **Kaip paruošti** ir aprūpinti kriminalinės policijos valdininkus // *Policija*. 1927. Nr. 2.
14. **Piliečių** apsaugos departamento aplinkraščių rinkinys. – K., 1931.
15. **Lietuvos** policija 1918–1928 / Red. I. Tomašauskas. – K., 1930.
16. **Koks turi** būti policininkas. – K., 1930.
17. **Jonaitis M.** *Kriminalinės pedagogikos pradmenys*. – K., 1930.
18. **Kovokime** su nusikaltimais. – K., 1933.
19. **Kovokime** su piktumu. – K., 1937.
20. **Jakobas A.** *Policijos teisės vadovėlis*. – K., 1933.
21. **Mančinskas Č.** 1935 metų policijos mokyklos statutas // *Kriminalinė justicija: LTA mokslo darbai*. T. 7, 8. – V., 1997.
22. **Palskys E.** Prieškario Lietuvos policininko asmenybės pagrindiniai bruožai // *Policijos pareigūnų profesinės, dorovinės bei psichologinės savybės ir jų ugdymas: Tarp. moksl.–metodinės konferencijos medžiaga*. – V.; LPA, 1994.

23. **Ruseckas P.** Visuomenės kova su nusikaltimais. – K., 1937.
24. **Kovos** su piktu dienos paskaitų pagrindinės mintys//Kriminalistikos žinynas. 1937. Nr. 18.
25. **Ž.** Tarptautinės kriminalinės policijos komisijos IX suvažiavimas Romoje ir Lietuva // Policija. 1932. Nr. 21; **Jakobas A.** Kriminalinės policijos komisijos kongresas Romoje // Ten pat.
26. **Meškauskas P.** Šiandieninis visuomenės ir policijos bendradarbiavimas // Policija. 1939. Nr. 19–20.
27. **Povilaitis A.** Kultūrėjame // Policija. 1934. Nr. 21.
28. **Žr.: Policija.** 1934. Nr. 4; 1935. Nr. 9; 1935. Nr. 18; 1935. Nr. 23 ir kt.
29. **Žukauskas J.** Vagysčių vaidmuo Lietuvoje kitų nusikaltimų tarpe // Policija. 1939. Nr. 22, Nr. 23.
30. **Vagystės** ir jų daroma žala kraštui. – K., 1939.
31. **Klemas A.** Kiek valstybei atsieina kova su nusikaltimais? // Kova su piktu radijo bangomis. – K., 1938.
32. **Lietuvių** enciklopedija. T. XXIII. – Boston, 1961.
33. **Svilas K.** Jubiliejinių metų policijos šventės proga // Policija. 1938. Nr. 19–20.

Police Press in Lithuania in 1920-1940

Prof., Dr. E. Palskys

Law Academy of Lithuania

SUMMARY

The article points that after the formation of independent state of Lithuania there was almost no literature in Lithuanian language on police and law in general. However, in the third decade due to continuous strengthening of the State and the beginning of publishing of the periodicals (“Militia news”, “Police”) and other publications the lack of such literature was eliminated, the strong foundations for publishing literature on Police and law were laid. There were even more similar literature published in the fourth decade pre-war Lithuania, according to the author's research. The article outlines the police literature in chronological order. The analytical evaluation of certain publications and police textbooks (of 1925, 1926, 1933 editions) is presented. It is underlined in the article that the studies of outlined literature by police officers had a tremendous importance to the advancement of their professional qualification, cultural education and specific policemen skills development.

